

Gülşən Əbülfət qızı HACIYEVA
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, müəllim
E-mail: gulshan.hajiyeva@hotmail.com

ÖLKƏ İQTİSADİYYATINA XARİCİ İNVESTİSİYALARIN CƏLB EDİLMƏSİNİN İQTİSADI-HÜQUQİ MƏSƏLƏLƏRİ

Xülasə

İnvestisiyanın cəlb edilməsi yolu ilə ölkənin, regionun və sahənin investisiya potensialının artırılması həmişə aktualıq kəsb edən məsələlərdən biridir. İstənilən fəaliyyət növünün ilkin əsası onun investisiya təminatıdır. Digər tərəfdən hər bir subyekt özünün fəaliyyət sfersı ilə bağlı layihəni öz vəsaitləri hesabına tam maliyyələşdirə bilmir. Ona görə də investisiyaların cəlb edilməsi üçün əlverişli mühit yuadılmalıdır. Bu məsələnin həlli yalnız iqtisadi deyil, həm də hüquqi mexanizmlərə söykənir. Bunları nəzərə alaraq, təqdim olunan məqalədə investisiya cəlb edilməsinin iqtisadi-hüquqi məsələləri nəzərdən keçirilmiş və müəyyən təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: investisiya, inteqrasiya, ixrac, risk, vergi, gəlir.

UOT: 332

JEL: E20

Giriş

İnvestisiyaların cəlb edilməsi ixracın təkmilləşdirilməsi və inteqrasiya strategiyasının düzgün vektorunun seçilməsi ilə yanaşı xarici iqtisadi siyasətin və diplomatiyanın mühüm prioritetlərindən biridir. Bu prosesin əsasında ilk növbədə investisiya tələbatının müəyyən edilməsi təşkil edir. Göstərilə bilər ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən investisiya tələbatının ilkin hesablamaları aparılmışdır. Bu göstərici yalnız kənd təsərrüfatı və emal sənayesində (əsas dövlət prioritetləri) 9,64-10,64 milyard dollar təşkil edir. Həmin ərazilərin investisiya tələbatının ödənilməsi üçün birbaşa investisiya bazarının kifayət qədər dar segmentində daha əlverişli investisiya mühitinə malik olan ölkələrlə rəqabət aparılmalı, daha çox investisiyaların cəlb olunduğu rəqabət mühiti yaradılmalıdır.

Məlum olduğu kimi, dünya ölkələri investisiya rejiminin liberallaşdırılması siyasətini həyata keçirirlər. Son beş ildə xarici investisiya rejimini dəyişdirən ölkələrin sayı 1,9 dəfə artmışdır. Dəyişikliklərin demək olar ki, 86%-i liberal xarakter daşıyır. Başqa sözlə, həyata keçirilən tədbirlər investisiya rejiminin yumşaldılmasına və ardıcıl olaraq, investisiya mühitinə müsbət təsir göstərir. Bu baxımdan ölkə və regionlar səviyyəsində əlverişli siyasi, iqtisadi, hüquqi, sosial və digər şəraitin

yaradılması üzrə kompleks tədbirlər və qərarlar həyata keçirilməlidir. Onlar da öz növbəsində xarici investisiyaların risk dərəcəsini müəyyən edir və onlardan istifadənin səmərəliliyini artırır.

“Xarici investisiyaların qorunması haqqında” Qanunun əhəmiyyətini qeyd etməklə yanaşı onun təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu da qeyd etmək lazımdır. Bu Qanunda qeyri-müəyyənliklər vardır valyuta nəzarəti rejimindən asılılıq, özgəninkiləşdirməyə, o cümlədən birbaşa və dolaylı müsadirəyə qarşı təminat (müsadirə və kompensasiya müəyyən edilmir) kimi mühüm məsələlər lazımınca işıqlandırılmır. Bu məsələlərin həlli və əlverişli investisiya mühitinin yaradılması üçün qanunda investisiya müddələrinin aydın və birmənalı olması təmin olunmalıdır. Ona görə ki, xarici investorlar işğaldan azad olunmuş ərazilərdə qanunvericiliyinin işlək mexanizmini əvvəlcədən bilmək istəyirlər. Mövcud qaydaların qeyri-müəyyənliyini nəzərə alsaq və ya bir sıra məmurlardan çoxsaylı icazələr tələb olunursa (çox vaxt onların tələblərini əlaqələndirmir), xarici investisiyalar üçün yüksək cəlb edicilik gözləmək olmaz. Xarici investisiya qanunvericiliyində əlavə riskləri azalda bilən sabitlik ehtiyac var. Dünya miqyasında investisiya fəaliyyətinin çoxtərəfli əlaqələndirilməsinin daha da inkişaf etdirilməsi yollarının axtarışı davam etdirilir. OECD çərçivəsində çoxtərəfli

investisiya sazişi bağlanmışdır. Bu sazişlə yerli və xarici investorlar arasında hər hansı ayrışikliyi istisna edilir. O, məhsuldar kapitalın transsərhəd axımını daha da gücləndirməli, ona ən yüksək liberallaşdırma və müdafiə standartlarını, habelə mübahisələrin həllinin effektiv vasitələrini təqdim etməlidir. Bu saziş bütün ölkələrin iştirakı üçün açıqdır. Xarici investorlar öz fəaliyyətlərində adətən alternativlərlə müqayisədə hər bir investisiyanın gəlirlilik dərəcəsini hesablayırlar. Investisiyaların gəlirlilik səviyyəsi risk dərəcəsinin yüksəkliyindən asılıdır. Risk artdıqca, uğurlu investisiya halında kapitalın tələb olunan gəlir səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə artır. Hesablamalara görə hər hansı bir risk və tam (100%) müvəffəqiyyət şansı ilə kapitalın tələb olunan gəlir səviyyəsi dörd il ərzində təxminən 20% olmalıdır. Orta dərəcədə risk və 80% müvəffəqiyyət şansı ilə tələb olunan gəlir dərəcəsi 32% ola bilər. Çox yüksək risk dərəcəsi ilə (50%) gəlirlilik dərəcəsi 67% -ə yüksəlir. Layihənin həddindən artıq yüksək dərəcədə riskli olması halında, müvəffəqiyyət şansı 20% -dən çox olmadıqda, investisiyanın tələb olunan gəlir səviyyəsi demək olar ki, 90% -ə çatmalıdır[4,səh. 64].

Ölkədə investisiya riskini azaltmaq üçün tədbirlər hazırlanarkən bu nəzərə alınmalıdır. İstər investorların öz söyləri, istərsə də xüsusi beynəlxalq təşkilatlar və assosiasiyalar vasitəsilə investisiya mühitini yaxşılaşdırmaq və riskləri azaltmaq üçün müxtəlif yollar mövcuddur. Layihənin dəyərində investisiya riskinin dərəcəsindən asılı olan “risk mükafatları”nın əlavə edilməsi, həmçinin xaricdə investisiya fəaliyyətindən yarana biləcək itkilərdən sığorta kimi şirkətin ehtiyat fondunun yaradılması kifayət qədər adi haldır[6, səh.26].

Ümumi sosial-iqtisadi mühitin tədricən yaxşılaşdırılması prosesi beynəlxalq işgüzar dairələr tərəfindən etimadın artmasına böyük töhfə verir. Hökumətlər tərəfindən təklif olunan təşviqlərə (vergi güzəştləri, maliyyə stimulları) cavab verməzdən əvvəl transmilli şirkətlər iqtisadi və siyasi mühiti araşdırırlar. İqtisadi cəbhədə bir sıra əsas dəyişənlər üzrə proqnozları müəyyən edir: ÜDM-in artımı; aşağı inflyasiya; artan alıcılıq qabiliyyəti; məşğulluğun saxlanması: manatın sabit

məzənnəsi; təkmil enerji və Telekommunikasiya infrastrukturunu. Xarici investisiya qərarları sabit vergi və xarici ticarət rejimlərindən faydalanır. Vergitutma məsələsi son dərəcə vacibdir və siyasətlər qanunverici orqanın minimal dəyişiklikləri və ikiqat vergitutma müqavilələrinə tam riayət etməklə daha aşağı vergilərə yönəlməlidir [3, səh.92].

Respublikanın xarici ticarətində Avropa İttifaqı ölkələrinin, ABŞ və Türkiyənin rolu durmadan artır. Bu ölkələr prioritet ticarət tərəfdaşlarıdır və böyük ehtimalla gələcəkdə də olacaqlar. Bu ölkələrin zəngin neft və qaz yataqlarının işlənməsində, neft məhsullarının dünya bazarlarına daşınmasında və digər iri layihələrdə iştirakı, o cümlədən respublikanın əsasən Qərb dövlətləri ilə inteqrasiyaya doğru strateji yönümlü olması, ÜTT-yə üzvlük bu ölkələrlə ticarət-iqtisadi əlaqələrin daha da təkmilləşdirilməsi və genişləndirilməsinin real əsası kimi çıxış edir.

Təhlillər göstərir ki, son illər respublikanın xarici ticarəti sürətlə artıb və nəticədə ticarət balansını müsbət göstəricilərə malikdir. Bu vəziyyətin əsas səbəbləri neft və neft məhsullarının satışı ilə əlaqədar ixracın kəskin artmasıdır. Bununla belə, son bir ildə dünya bazarında neftin qiymətində və müvafiq olaraq valyuta daxilolmalarında kəskin azalma müşahidə olunur. Bu baxımdan ölkə ixracının qeyri-neft sektoru əsasında modernləşdirilməsinin və idxalın əvəzlənməsi ilə bağlı düşünülmüş siyasətin aparılmasının zəruriliyi və aktuallığı kəskin şəkildə artmışdır. MDB ölkələrinin ənənəvi ticarət tərəfdaşları kimi payı son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə azalsa da, respublikanın həm ixracında, həm də idxalında kifayət qədər mühüm yer tutur. Respublikanın ixrac və idxalında ticarət blokları və inteqrasiya birliklərinə münasibətdə Aİ, İƏT, GUAM və QDİƏT-in rolu və əhəmiyyəti nəzərə çarpacaq dərəcədə artır ki, bu da hər ehtimalla qarşı ticarət və ticarətdə əsas tərəfdaşlar olacaq.

Qısa müddətdə ixracdan maksimum effekt əldə etmək üçün vergi güzəştləri həm mənfəət vergisi, həm də aksizlər və əlavə dəyər vergisi (ƏDV) ilə bağlı tətbiq oluna bilər. İxracın inkişafında prioritet olan müəssisələrin mənfəətindən vergi tutulmaları üçün respublikada aparılan ixrac yönümlü siyasətə uyğun belə

güzəştlərin tətbiqi məqsədəuyğun olardı. İşğaldan azad olunmuş ərazilər iqtisadiyyatına birbaşa xarici investisiyaların optimallaşdırılması üçün ixracla bağlı prioritet sektorlara yönəlmiş məqsədyönlü investisiya siyasəti proqramlarının hazırlanması zəruridir. Bu proqramlar qismən dövlət büdcəsindən, qismən də güzəştli bank kreditləri hesabına maliyyələşdirilə bilər. Son nəticədə xarici kapital milli iqtisadiyyatın inkişafına və onun elmi-texnoloji səviyyəsinə töhfə versə də qəbul edilən ölkə tərəfindən sərmayənin yeni formalarından istifadə edilməsi balanslaşdırılmış və ehtiyatlı şəkildə həyata keçirilməlidir, çünki o, arzuolunmaz nəticələrə gətirib çıxarır. Xarici investorlar tərəfindən müqavilə formalarından istifadə sərfəli şərtlərlə gəlir əldə etmək, obyektə nəzarət etmək və eyni zamanda riski azaltmaq üçün cəlbədicə perspektivlər açıq.

Nəticə

Araşdırmalar göstərir ki, hazırda respublikamızda investisiya cəlbədiciliyinin yüksəldilməsi hər zaman olduğundan daha aktual və əhəmiyyətlidir. Ona görə ki, uzun müddət işğal altında qalmış ərazilərimizin azad olunması onların bərpasına və məskunlaşdırılmasına, eləcə orada istehsal və biznes fəaliyyətinin təşkilinə külli miqdarda vəsait tələb edir. Ona görə də investorlarda inamı artırmaq, onların mümkün risklərdən sığortalanması üçün zəruri hüquqi baza formalaşdırılması və iqtisadi

strategiya daim təkmilləşdirilməlidir. Bundan ötrü xarici sərmayələrin qorunmasına dair qanunvericilikdə olan boşluqlar aradan qaldırılmalı, beynəlxalq təcrübə öyrənilməklə onun əsasında optimal vergi sistemi və rəqabət mühiti formalaşdırılmalıdır. Müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı investorların və dövlətlərin maraqları səmərəli şəkildə koordinasiya olunmalıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış İnkişaf Strategiyası. Bakı 2012.
2. Əzizova G.A. Dövlətin investisiya-innovasiya siyasəti. Bakı, 2012.
3. Бабанов А.В. Классификация факторов, формирующих инвестиционную привлекательность региона // Экономический журнал, 2012, с. 88-95
4. Глушченко М.Э. Методологические подходы к оценке инвестиционной привлекательности // "Экономический анализ: теория и практика", 2009, № 2
5. Лаврухина Н.В. Методы и модели инвестиционной привлекательности предприятия // Журнал "Теория и практика общественного развития", 2015.
6. Мяскин В.Н. Факторы инвестиционной привлекательности региона и их оценка // Инвестиционная политика региона, 14 (341), 2014, с. 23-28

Гюльшан Абульфат кызы ГАДЖИЕВА

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ, ПРЕПОДАВАТЕЛЬ ЭКОНОМИКО-ПРАВОВЫЕ ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКУ Страны

Резюме

Повышение инвестиционного потенциала страны, региона и района за счет привлечения инвестиций является одним из вопросов, которые всегда актуальны. Первичная основа любого вида деятельности является ее инвестиционная безопасность. С другой стороны, каждый субъект не может полностью финансировать проект, относящийся к его сфере деятельности, за счет собственных средств. Поэтому должны быть созданы благоприятные условия для привлечения инвестиций. Решение этого вопроса основывается не только на экономических, но и на правовых механизмах. С учетом этого в представленной статье были рассмотрены экономико-правовые вопросы инвестиционной привлекательности и сделаны определенные предложения.

Ключевые слова: инвестиции, интеграция, экспорт, риск, налог, доход.

Gulshan Abulfat HAJIYEVA

Azerbaijan State University of Culture and Arts, teacher

**ECONOMIC AND LEGAL ISSUES OF ATTRACTING FOREIGN INVESTMENTS TO
THE COUNTRY'S ECONOMY**

Summary

Increasing the investment potential of the country, region and area by attracting investment is one of the issues that are always relevant. The primary basis of any type of activity is its investment security. On the other hand, each entity cannot fully finance the project related to its sphere of activity at the expense of its own resources. Therefore, a favorable environment for attracting investments should be created. The solution of this issue is based not only on economic, but also on legal mechanisms. Taking these into account, the presented article reviewed the economic and legal issues of investment attractiveness and made certain proposals.

Keywords: investment, integration, export, risk, tax, income.